

DE MUNNIKHOF OP WORSUM

KLOOSTERBOERDERIJ VAN BENEDICTIJNER MONNIKEN OF CISTERCIËNZER NONNEN?

Met dank aan: Rien van den Brand, Jan, Ardie en Henri Jacobs, Wim Kattenberg, Wim Kuijpers, Harrie Siebers, Bert Thissen, Jan Willemsen en Leo Zillessen

I. Samenvatting

De zoektocht naar de oorsprong van de Munnikhof was ingewikkeld vanwege onduidelijkheden over de rol van twee kloosterorden die allebei actief waren in Overasselt. Dat waren de Benedictijnen van St. Valéry in Frankrijk en de Cisterciënzerinnen van Graefenthal bij Kessel in Duitsland. Beide orden hadden hier boerderijen en landbouwgrond.

Na bestudering van publicaties en oorkonden, en met de medewerking van Drs. B. Thissen (archief Kleve), komen we tot de conclusie dat de Munnikhof tot het bezit hoorde van de Cisterciënzerinnen van Graefenthal. Vanwege de belangrijke rol van beide kloosterorden in de geschiedenis van Overasselt, besteden we in dit bulletin aandacht aan beiden.

Al vroeg in de Middeleeuwen worden de Benedictijnen hier actief. Dat begon al in de 9de eeuw. De Cisterciënzerinnen kregen hun eerste bezittingen pas in de 13de eeuw.

Al vóór 876 kreeg St. Valéry gronden in Overasselt van de Frankische vorst Lodewijk II de Duitser. Al vóór 952 had Overasselt een priorij. De priorij stond op de plek van de ruïne van de St. Walrikkapel. De monniken bouwden de kerk van Overasselt (nu NH kerkje) met de kosterij. Ze bezaten ook de boerderij 'De Poel'. De priorijgoederen werden van 952 tot 1550 door de monniken zelf beheerd. Daarna kwam het beheer tot 1617 in handen van de Cisterciënzerinnen van de abdij Graefenthal bij Asperden/Goch. Deze zusterorde bezat in Overasselt veel grond en tenminste drie

boerderijen: de Munnikhof, Heidsche Hof en de Ewijsche Hof.

Met de reformatie kwam er in 1643 een einde aan de kloostergoederen. Deze gingen achtereenvolgens over naar de protestantse adellijke families Van Randwijck, Van der Molen, Ten Hove en Munter. In 1852 werden de voormalige kloostergoederen particulier eigendom. De Munnikhof werd gekocht door de familie Vink en in 1879 verkocht aan de familie Jacobs. De huidige eigenaar en bewoner is Jan Jacobs.

Munnikhof juli 2011

II. Bronnen

De gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de volgende bronnen¹:

Archieven

Regionaal Archief, Nijmegen²; Geldersch Archief, Arnhem; Nationaal Archief, Den Haag; Brabants Historisch Informatie Centrum, Den Bosch en Grave; Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE), Amersfoort; Documentatiecentrum Tweestromenland, Wijchen; archief Graefenthal in Collegium Augustinianum, Goch-Gaesdonk (D).

Publikaties

Leenaktenboeken van het Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen. J. van Veen en A.H. Martens van Sevenhoven, 1924; Kroniek van Nederland. Aart Aarsbergen et al., 1987; Das Cisterciënserinnen-Kloster Grafenthal oder Vallis comitis zu Asperden im Kreise Kleve. R. Scholten, 1984; De Provincie Gelderland. Het Kwartier van Nijmegen. Onderdeel III: Het Rijk van Nijmegen, Westelijk Gedeelte. A.G. Schulte, 1982; Les Biens Hollandais de l'Abbaye de Saint-Valéry-sur-la-Mer. Le Prieuré d'Overasselt. Documents inédits. M. Lomier, 1935; Histoire de Saint-Valery. L'abbé Caron, 1996; Canon van Nijmegen; De geschiedenis van de kloostergoederen van St. Walrick te Overasselt. D. Teunissen, 1977; In de buurt van Nijmegen. J. Craandijk, 1901; Geschiedenis van de Maasdorpen Overasselt, Nederasselt, Balgoij-keent, 1978; Een eeuwfeest rond Sint Antonius Abt. Overasselt en Nederasselt 1891-1991; Geschiedenis en repertorium van het geslacht Van Groesbeeck. L.G.M. Zillessen, 2009; Het land tussen Maas en Waal. J.H.

Manders, 1982; De historie van het land van Maas en Waal. H. van Heiningen, 1965; Van Heerlijkheid tot Landsheerlijkheid. Prof. Dr. W. Jappe Alberts, 1978; Erwerbspolitik und Güterbesitz des Klosters Graefenthal im Mittelalter. Bert Thissen, 2008.

III. Inleiding

Benedictijnen van St. Valéry-sur-Somme

De priorij St. Walrick³ en zijn boerderijen kennen een lange geschiedenis. De priorij werd gesticht door Franse Benedictijnen vanuit de moederabdij in St. Valéry-sur-Somme⁴ in Frankrijk. Deze abdij werd overladen met geschenken en grond door de Merovingische vorsten. De Merovingische koningen zoals Clovis waren, als erfgenamen van de Romeinse Keizers, eigenaar van alle grond onder de grote rivieren, nadat de Romeinen onze streken in het jaar 406 verlaten hadden. Zij gaven de grond in pacht of soms in bezit aan familieleden en kloosters, het zogenaamde leenstelsel. De Karolingische vorsten zoals Karel de Grote en Lodewijk de Vrome zetten dit beleid voort.

Enkele Franse Benedictijnen trokken in de 10de eeuw naar de aan hen geschonken gebieden boven de Maas in onze regio en bouwden daar een kapel die werd gewijd aan St. Walrick en die tot priorij werd verheven. Hier woonden enkele Franse monniken. Ze bouwden ook de eerste parochiekerk van Overasselt. Het huidige NH kerkje is hier uit voortgekomen. Bij de kerk bouwden ze een kosterij en boerderij 'de Poel'. De monniken begonnen met landontginning, waterbeheersing en indijking van polders en akkers. Zij introduceerden de landbouw en veeteelt in onze streken. Hun motto was 'Ora en Labora' (Bid en Werk). We mogen aannemen dat de grond in bezit was gegeven

¹ Volledige referenties op de laatste pagina

² Oud Rechtelijk Archief (ORA) van het Land tussen Maas en Waal; Oud Archief Nijmegen (OAN); Kadasterleggers gemeente Overasselt; Bevolkingsregister gemeente Overasselt

³ Walaricus; Valéry; Walrick

⁴ St. Valéry-sur-Mer; oude naam: Leuconas

en niet in leen.

Behalve boeren waren de Benedictijnen ook katholieke geestelijken. Zij kerstenden de streek en bekeerden de lokale bevolking tot de Roomse kerk. De Franse Benedictijnen hebben aan de basis gestaan van de infrastructuur van wegen en dorpen in onze gemeente. De aanwezigheid van de Franse Benedictijnen eindigt in 1559 als de laatste prior van Overasselt overlijdt. De controle over de bezittingen in Overasselt neemt af. In 1643 eindigt het bezit door de Benedictijnen. De priorijgoederen gaan over naar de familie Van Randwijck.

Cisterciënzerinnen van Graefenthal

Klooster Graefenthal lag in het gebied van het hertogdom Kleef en de priorij St. Walrick in het hertogdom Gelre. Deze staatkundige situatie speelde een rol tijdens de Honderdjarige oorlog tussen Engeland en Frankrijk (1337-1453). Gelre koos partij tegen Frankrijk en probeerde de priorij en de boerderijen met de grond in hun bezit te krijgen. De Franse Benedictijnen voelden zich waarschijnlijk daardoor niet meer veilig in Gelre, een voor Frankrijk vijandelijk gebied.

St. Valéry houdt het bezit maar geeft het beheer in handen van de abdij Graefenthal van de Cisterciënzerinnen in Asperden bij Goch. Deze abdij bezat veel grond en boerderijen in Overasselt, waaronder de Munnikhof.

IV De Munnikhof op Worsum

Situering

Luchtopname ca. 1990

De Munnikhof op Worsum ligt op een natuurlijke verhoging. Deze plek is door de stichters goed gekozen. De ligging op een rivierduin zorgde voor bescherming tegen hoog water van de Maas. Dat bleek opnieuw in 1925/1926 toen de maasdijk doorbrak en een groot gebied onder water liep. Menige boerderij op Worsum stond in het water. Zo niet de Munnikhof op een veilige hoogte bij de voordeur van 10,77 meter en bij de achtergevel van 9,36 meter boven NAP⁵.

Bouwgeschiedenis Munnikhof

Volgens A.G. Schulte zijn de gebinten van de huidige Munnikhof van de 17de eeuw. De kapconstructie stamt uit de 18de eeuw. De oudste onderdelen zijn dus ca. 400 jaar oud.

Ingebrande inscriptie houten spant: FvR 1856. In dit jaar werd het woongedeelte uitgebreid in opdracht van Willem Vink

Volgens Teunissen zijn in de muren van de Munnikhof nog kloostermoppen zichtbaar wat zou duiden op metselwerk uit de 15de eeuw.

De oorspronkelijke Munnikhof was waarschijnlijk ouder⁶. Hoe het eerste gebouw er uit heeft gezien weten we niet.

In 1856 werd de langgevelboerderij door de toenmalige eigenaar Willem Vink uitgebreid. Door uitbreiding van het woondeel ontstond een T-boerderij. In de nieuwe gebinten kerfde de timmerman zijn initialen, FvR.

⁵ Ter vergelijking Worsumseweg 3: 8,50 m.; Worsumseweg 6: 9,15 m.; Worsumsche Hof: 9,61 m.; Heegseveldweg/ de Clef 11,03 m

⁶ De Munnikhof hoorde mogelijk tot de bezittingen van pastoor Ricolf van Overasselt die in 1258 alles aan Graefenthal schonk (zie verder)

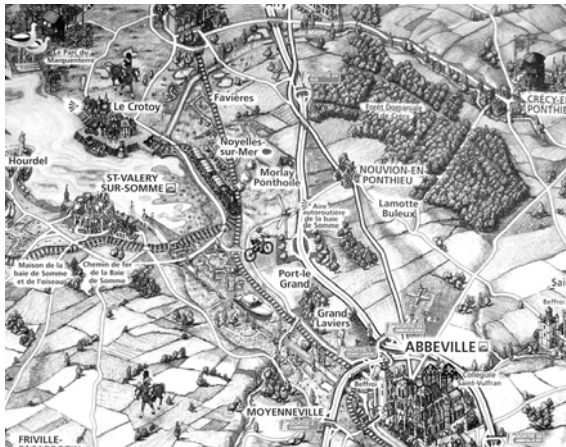
Volgens mondelinge overlevering was zijn naam Frans van Rens.

Honderd jaar later, in 1956, is herstelwerk nodig aan balken en plafonds. Dit wordt uitgevoerd door de naburige timmerman Harrie Peters.

In 1964⁷ wordt de Munnikhof rijksmonument op initiatief van de burgemeester Walraed J.F.M. van Hugenpoth tot Aerdt⁸.

In 2002 is het rieten dak gerenoveerd.

V De Benedictijner abdij van St. Valéry-sur-Somme en hun nalatenschap in Overasselt

St. Valéry sur Somme in de monding van de Somme aan de kanaalkust in Picardië, Noord Frankrijk

Foto: R. v.d. Brand 2011

Toen de monnik Walaricus in 622 werd begraven in St. Valéry-sur-Somme had hij al een kleine gemeenschap van monniken om zich heen verzameld. In het jaar 627 werd de basis gelegd voor de Benedictijner abdij met de steun van de Merovingische koning Chlotharius II (584-629). Latere Frankische koningen deden hetzelfde. De Merovingen heersten ook over gebieden buiten Frankrijk

zoals het zuiden van Nederland tot aan de grote rivieren. Het is bekend dat Karel Martel in 726 de villa Elst en andere goederen in de Betuwegouw aan Willibrord, de bisschop van Utrecht schonk. Op de ruïnes van de Romeinse tempel werd een kerkje gebouwd.

De later heilig verklaarde Walaricus is ook de naamgever van de St. Walrik kapel. Deze naamverwantschap geeft aan dat deze monnik of zijn volgelingen een band met Overasselt kregen. Verder op zullen we zien dat mogelijk Karel de Grote hier een rol heeft gespeeld.

Na de Merovingen volgt het Karolingische vorstenhuis met Karel de Grote (Charlemagne) (742-814) als belangrijkste vertegenwoordiger. Via deze heerser van het Heilige Roomse Rijk is er een verbinding tussen St. Valéry en onze streek. In het jaar 800 toen hij door de paus tot keizer werd gekroond bezocht hij de abdij in St. Valéry, toen nog Leuconas geheten. Dezelfde Karel de Grote liet in 776 in Nijmegen een palts bouwen waar hij verschillende keren heeft verbleven. In 777 is hij met Pasen in Nijmegen en daarna in 804, 806 en 808. Hij was dus bekend met de abdij in St. Valéry en ook met Nijmegen. Het is daarom niet uitgesloten dat hij gronden in Overasselt heeft geschonken aan de Franse abdij. Het staat vast dat Lodewijk II de Duitser (843-876), opvolger van Lodewijk de Vrome⁹, dat zeker gedaan heeft. Hiervan bestaat een bevestiging in een oorkonde van 952 van de Duitse Keizer Otto I de Grote. Het origineel is verloren gegaan, maar er bevindt zich een afschrift in het dossier¹⁰ van het proces tussen het Kwartier van Nijmegen en St. Valéry over het eigendom van de priorij. Naar de oorkonde van 952 wordt ook verwezen door de Tiendcommissie, die in het kader van de afschaffing van de tiendheffing bij de invoering van de Tiendwet van 1907, onderzoek deed naar de

⁷ Brief dd 1 juli 1964 aan J. Th. Jacobs van het Ministerie van OC en W

⁸ Monument nr. 32116. Het dossier van het RCE in Amersfoort bevat helaas geen historische informatie

⁹ Zoon van Karel de Grote

¹⁰ Geldersch Archief 0124, inv. nr. 5094

geschiedenis van de tiendheffing in Overasselt¹¹. Genoemd rapport maakt melding van brieven van bevestiging uit 952 van keizer Otto over de priorij, haar boerderijen, landerijen en tienden.

Over de mogelijke rol van Karel de Grote weten we niets met zekerheid. Archiefstukken van de abdij van St. Valéry hadden hierover uitsluitel kunnen geven, ware het niet dat dit archief in 1795 in vlammen is opgegaan (Lomier p. 156). Hierdoor weten we ook niet precies in welk jaar de priorij, kerk en boerderij in Overasselt zijn gesticht, maar het was in ieder geval vóór 952.

Benedictijnen op Worsum: aanvang 855?

Volgens sommige historici begint de invloed van de Benedictijnen in Overasselt in 855. Wanneer een zekere Folker¹² enkele goederen, o.a. "te Aud-assele in het eiland der Batavieren" aan de abdij te Werden schenkt. Op deze grond zou dan later de priorij zijn gesticht door de Benedictijnen van St. Valéry. Andere historici verwerpen deze opvatting. Volgens hen verwijst Aud-assele naar Andelst in de Betuwe.

Uithof of priorij?

Uitgaande van het idee dat de Munnikhof Benedictijns bezit was, stelt Teunissen zich de vraag of het een priorij of uithof genoemd moet worden. Men spreekt van een priorij wanneer het bezit namens de abt van de moederabdij door een prior wordt bestuurd. De prior en zijn monniken vormen een kloostergemeenschap. Een uithof wordt bewoond door een enkele monnik en een aantal lekenbroeders. Het gebouw heeft niet de kenmerken van een klooster, maar er is meestal wel een kapel.

¹¹ Geldersch Archief 0301, inv. nr. 234. De Priorie-Tiend van Overasselt

¹² Teunissen schrijft over een monnik Fokker of Folcker van de Benedictijnen van Werden

Het meest waarschijnlijke antwoord op de gestelde vraag is eenvoudig: de priorij stond op de plek van de ruïne van de St. Walrik kapel. We volgen hier de opvatting van Schutjes¹³ en van Lomier die bij de foto van de kapelruïne het onderschrift plaatst: "Ruines du prieuré d'Overasselt". We volgen niet Teunissen die concludeert dat er tenminste vanaf de 14de eeuw op Worsum een echte kloosterlijke priorij was.

De uithof van de Benedictijnen bevond zich op een andere plek. Niet op Worsum, maar bij de toenmalige parochiekerk (zie verder).

Boerderij de Poel

Uit een oorkonde van 1507 (Lomier p. 178), onder de 26ste abt Nicolas d'Ellecourt (1482-1517), blijkt dat boerderij de Poel¹⁴ met zijn 21 ha grond onder St. Valéry valt. De prior Adrien Vemeri neemt een hypotheek op deze bezittingen tegen een jaarlijkse betaling van 4 malder¹⁵ winterrogge. Kennelijk was de priorij in financiële moeilijkheden geraakt. Het is ook goed mogelijk dat het geld nodig was voor herbouw van de abdij in Picardië die had geleden onder de oorlog met de Engelsen. Voor zover dit helemaal duidelijk is, beperkten de abdiigoederen van St. Valéry zich tot de priorij (St. Walrik), boerderij de Poel¹⁶ en nog een "Hoff aen der Heijde"¹⁷. De andere kloostergoederen in Overasselt behoorden toe aan Graefenthal. Bevestiging hiervan vinden we in een brief van Willem Snab, rentmeester van het Kwartier van Nijmegen, aan het hof van Gelre in 1581 (Manders p. 179; Jaarverslag der Geldersche Archeologische Commissie over 1903). Hij schrijft "dat daer een cleyn capelleken es ghelegen midden in der heyde ende wordt genampt St. Walricx capel,

¹³ Schutjes gebruikt de aanduiding "oudklooster"

¹⁴ André van Zuijlen: "ligt tamelijk laag en was zeker in vroegere tijd vaak gelijk aan een moeras"

¹⁵ 16 mud

¹⁶ Nu Garstkampsestraat 4

¹⁷ Heidschen Hof; nu Kasteelsestraat 14

daerthoe behoert enen hoff, gelegen onder Averassel by der kercken¹⁸, welken den besten ende vernempsten hoff es, met alle die tiende, kleyn ende groet, daerthoe gehoirende, ende noch eenen hoff¹⁹, gelegen aen der heyde, mitsamt²⁰ huys ende hoffstat aen der kerckhoff te Averassel²¹, daarvan den rentmeister van Hoemen dit jaer bevelh van heeft, soedat die tienden daarvan dit jaer in Augusto hebben gedaen driehondert keysers gulden behalve den smaelen tiend, zoe ick vernoemen heb, midts oeck verhoert hebbende, diezelve eertijts ghedaen hebben vijff off seshondert gulden behalven die voers. twee hoeven."

Benedictijnse bezittingen

Priorij St. Walrick

Parochiekerk

Kosterij

Boerderij 'de Poel'

"Hoff aen der Heyde"
(Heidschen Hof)

*Boerderij De Poel, Garstkampsestraat 4.
Foto december 2011*

¹⁸ De Poel

¹⁹ Zou de Heidsche Hof kunnen zijn die later werd verkocht aan Graefenthal?

²⁰ Samen met

²¹ Waarschijnlijk de kosterij bij het kerkhof en de parochiekerk (nu NH kerk)

Gevelsteen De Poel. Foto december 2011

Historie Walrick kapel

Het is aannemelijk dat de plek waar nu de ruïne staat, in de voorchristelijke tijd een cultusplaats was waar tot de goden werd gebeden voor genezing van koortsziekten. Voor wichelaars en leylijndeskundigen is de plek ook vandaag nog van bijzondere betekenis²².

Ruïne St. Walrick juli 2011

Een volksverhaal wil dat in 727, op voorspraak van de H. Willibrordus, een hoofdman van de Hoemannen hier genezing vond voor zijn dochter die aan ongeneeslijke koortsen leed. Als tegenprestatie lieten ze zich dopen en de hoofdman beterde zijn leven. Het verhaal eindigt tragisch. De leden van de roversbende vermoorden hun hoofdman en zijn dochter.

Er is nog een ander verhaal waarin Karel de Grote in 777 op deze plek genezing vond. Uit dankbaarheid zou hij een kapel hebben gebouwd die werd gewijd aan de H. Willibrordus.

²² www.wichelen.nl/overasselt.htm

Deze volksverhalen berusten, voor zover we weten, niet op feiten. Misschien zijn ze ontstaan en gecultiveerd na de bouw van een kapel. Een opzienbarend verhaal over koorts en genezing trekt immers pelgrims die graag bereid zijn een paar munten in het offerblok te laten vallen.

Toen de Franse Benedictijnen hier kwamen introduceerden zij de H. Walaricus, de patroonheilige van de abdij in St. Valéry. Rond deze heilige was in Frankrijk ook een cultus rond koortsziekten ontstaan. Dit sloot dus prima aan bij het volksgeloof in Overasselt. De naam van de kapel veranderde toen waarschijnlijk van St. Willibrordus naar St. Walrik. Het staat vast dat de monniken de priorij met de kapel²³ tot hun eigendom rekenden en ook gebruikten.

Koorts- of lapjesboom bij de St. Walrick kapel

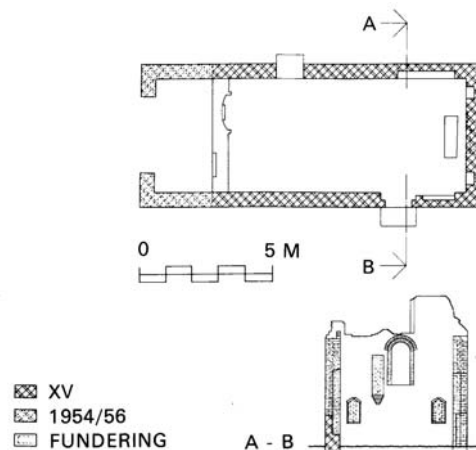
Uit stuifmeelonderzoek in de veenlagen van de vennen concludeert Teunissen dat de ontginning van het gebied plaatsvond tussen 1400 en 1600. In dit tijdvak zien we een

²³ De laatste eigenaar, Munter van Sleeburg, vermaakt per testament in ca. 1875 de ruïne aan "De Algemeene Armen te Overasselt"

scherpe toename van stuifmeel van heide, kruiden en landbouwgewassen. Dit is toe te schrijven aan de activiteiten van de Benedictijnen. Vóór 1400 groeien er vooral eiken. Tussen 1400 en 1600 wordt er rogge en hop verbouwd. Dit wijst op het brouwen van bier.

J. Craandijk beschrijft in 1901 een wandeling in de omgeving van Nijmegen waarbij hij ook de kapelruïne bezoekt. Hij schrijft: "In de nabijheid van den bouwval is het land ontgonnen. Wij vinden er roggevelden en boekweitakkers".

In 1942 wordt de ruïne gerestaureerd²⁴. Dat is niet de eerste keer. In 1904 worden muurdelen die slecht waren gerestaureerd vervangen. Andere reparaties zijn gericht op behoud van de kapel. Er worden resten van een open haard aangetroffen. De schrijver veronderstelt dat in het gebouw een woongedeelte was voor de monniken en een deel voor de kapel. Aannemer Th. Dinnissen uit Overasselt voert het werk "naar behooren" uit.

St. Walrick kapel. Afmetingen l x b 12,80 x 5,30 m. Volgens onderzoek in 1951 door het ROB²⁵ dateert de huidige ruïne uit de (einde) 15de eeuw. Links het veronderstelde woongedeelte, rechts het kapeldeel.

²⁴ GELRE. Vereeniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis, oudheidkunde en recht. Bijdragen en Mededelingen, deel XLVI, Jaarverslag van de monumentencommissie der Provincie Gelderland over het jaar 1942, 1943

²⁵ Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

In 1951 deed de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek onderzoek bij de kapelruïne. Hieruit bleek dat de kapel is gebouwd aan het einde van de 15de eeuw. Dit komt overeen met een document gedateerd 5 oktober 1493²⁶ waarin sprake is van "de kapel met den hof te Overasselt, toebehorende aan de abdij St. Valéry in Frankrijk". De kapel bestaat dus tenminste vanaf 1493. In de directe omgeving van de ruïne vond het ROB geen fundamenten van andere gebouwen. We nemen daarom aan dat er geen kloostercomplex bestond, maar uitsluitend een kapel met een klein woondeel, samen de priorij vormend.

Historie parochiekerk

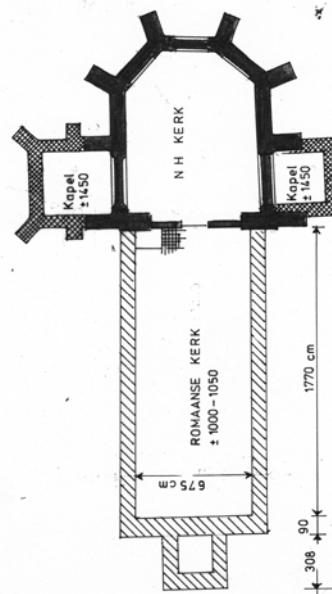
Het huidige NH kerkje van Overasselt was vóór de reformatie de RK parochiekerk. De oorspronkelijke kerk, naar alle waarschijnlijkheid gesticht door de Franse Benedictijnen, was veel groter. Alleen het koordeel is overgebleven.

Na de gedeeltelijke sloop in 1710 bleef het koordeel van de 15de eeuwse R.K. parochiekerk van Overasselt over. Foto december 2011

²⁶ Zie Craandijk

Twee uitbouwen uit de 15de eeuw zijn verdwenen, evenals de toren en het schip uit de 10de-11de eeuw. G. Rooijackers²⁷ veronderstelt dat de uitbouwen dienden als sacristie en doopkapel. Onder de fundamenten van het schip zijn resten aangetroffen van een nog oudere kerk uit de 10de eeuw²⁸ (Kuijpers p. 13).

Plattegrond van de volledige parochiekerk met Romaans schip uit de 10de of 11de eeuw, twee aanbouwen uit de 15de eeuw en het koordeel dat vandaag nog zichtbaar is

Priorij, St. Walrik kapel, kerk, kosterij en boenderij

Uit de beschikbare gegevens ontstaat het volgende beeld. De priorij St. Walrick stond in het vennengebied. Het gebouw bestaat uit twee delen: een woondeel en een kapel. De priorij werd bewoond door slechts twee Franse monniken, waarvan één de prior was. Ze worden om de twee jaar gewisseld (Lomier, p. 176 en 188). In het dorp staat de

²⁷ Rapport G. Rooijackers, dd 27 maart 1991 "Geschiedenis van de N.H. Kerk te Overasselt". Documentatiecentrum Tweestromenland

²⁸ Overblijfsel van de oorspronkelijke Benedictijnse kerk

parochiekerk met de kosterij en iets verderop boerderij 'de Poel'.

1130 - Vermelding van het dorp St. Walrick

Het jaar 1130 is belangrijk voor de geschiedenis van Overasselt. Graaf Gerard III van Gelre verleent zekere vrijheden aan "darp sunte Wallericks, die geheeten is Assell, die gelegen is by der Maesen in den bisdom van Coelen" (Schulte p. 251).

1304 - Hof te Asselle van de abdij "Sancti Ualarici"

Aan Craandijk ontleen we het volgende: Graaf Reinoud I van Gelre (1255-1326) verklaarde in 1304, dat de mannen van de abdij "Sancti Ualarici", in het bijzonder die "van den hof te Asselle", in zijn gebied veilig en vrij van dienst en schatting zouden zijn. Hertog Willem I van Gelre bevestigde deze vrijheden in 1395 en sprak van "den hoven van Sint Wallerick, tot Overassel gelegen". Hertog Karel van Gelre spreekt in 1493 van "de kapel met den hof te Overasselt, toebehoorende aan de abdij St. Walrick in Frankrijk".

Jan van Hattem priorij-bestuurder

In 1389 treedt er een belangrijke verandering op in het beheer van de priorij. Onder de 20ste abt Edmond de Boubergs (1379-1407) wordt Johannes (Jan) van Hactem²⁹ bestuurder en rector (Lomier p. 169-176). Hij is monnik van de abdij in St. Valéry, maar ook bastaardzoon van graaf Reinald III van Gelre.

Deze functie voert hij uit vanuit de abdij in Frankrijk. De opeenvolgende priors in Overasselt hebben de dagelijkse leiding.

Dit laat zien dat er duidelijke banden waren tussen Gelre en de Benedictijnen van St.

²⁹ Van Hacte; Hactem; Jan van Hattem; Jean de Hâlon (Caron, p. 151)

Valéry. Toch wordt deze relatie niet genoemd door Jappe Alberts³⁰.

Twist tussen de Heer van Heumen en de prior van Overasselt

In 1355 vindt een ruiling plaats van goederen tussen Johan van Groesbeeck³¹ en de prior. In 1441, onder Johan de 5de van Groesbeeck, abt Balduin Quiéret en prior Johannes Bernapré, zijn alle geschillen opgelost. De tienden verbonden aan landerijen in Heumen werden toegewezen aan de priorij (Zillessen p. 129). De betreffende charters zijn bewaard gebleven³².

Uit het charter van 1441:

"Ic Johan van Gruessbeke here tot Hoemen tot Malden ende tot Beeck doe kont allen luden ende bekenne in desen openen brieve voir my ende myn Erven ende nacomelingen ten ewigen dagen toe dat ic mitten eerwerdigen in gaide broider Baldewyn Quieret Abt ende mitten gemeynen convent van Sunta Walrick sunte Benedictus oerden gelegen opten meer (...) Ambrundum ende dat (...) by guetduncken onsser beider vrunde mit malcanderen gonstelick myntlic ende vrientlick verleken ende gescheiden syn van allen geschelen ende gebreken"

In 1533 wordt Jacques Gréalme naar Overasselt gestuurd ter aflossing van de toenmalige prior Willem Prévost. De laatste was blijkbaar zo gehecht geraakt aan Overasselt dat hij niet terug wilde keren naar de abdij in Frankrijk. Hij kreeg toestemming om in Overasselt te blijven.

³⁰ Boek: "Van Heerlijkheid tot Landsheerlijkheid" en "Geschiedenis van Gelderland tot 1492"

³¹ Werd Heer van Heumen in 1350

³² Oud Archief Nijmegen OAN nrs. 2399, 2400, 2401 en 2402

1550 - Keizer Karel V

Zeldzame munt met beeltenis van Karel V gevonden bij opgravingen op het Hofplein in Grave in 2011

In 1550 zijn er problemen. De Heer van Quierru claimt rechten op de priorij die hij gekregen zou hebben van de Habsburgse Keizer Karel V. Deze Heer van Quierru hoorde bij de bezettingsmacht in Grave van Karel V. De Franse priorij in Overasselt werd kennelijk beschouwd als oorlogsbuit. Met hem wordt overeengekomen dat hij de priorij tijdelijk mag hebben maar na afloop van de oorlog weer moet afstaan³³. Als de laatste prior in Overasselt overlijdt wordt gevreesd dat de Heer van Quierru zich de priorij helemaal zal toe-eigenen. De ambtman van Maas en Waal krijgt daarom in 1554 opdracht op alles beslag te leggen en te inventariseren³⁴. Nu blijkt dat de priorij meer schulden heeft dan bezittingen.

Er bestaat een interessante brief, gedateerd 1 december 1554, van het Hof van Gelre aan de landvoogdes Maria van Hongarije en Habsburg. Teunissen ontleent hieraan de volgende gegevens³⁵:

De prior was verplicht één maal 's jaars een mis te lezen in de kapel van St. Walrick („een misse des jaires in een kapelleken van

St. Walery"); overigens liet hij daar - zonder ertoe gehouden te zijn - wel vaker de mis opdragen.

Als collator³⁶ van de parochiekerk van Overasselt had hij de plicht deze kerk van olie, was, misbrood en wijn te voorzien, terwijl hij ook het dak van het kerkkoor diende te onderhouden.

Daar de kosterij arm was, voorzag hij ook in het levensonderhoud van de koster.

Verder was de prior gewoon enkele arme lieden regelmatig van voedsel te voorzien, zoals er, zegt de brief, „noch tegenwoordlick twee sijn die continuelick daer gaen eten".

Ook deelde hij talrijke aalmoezen uit.

Op de dagen waarop de dijken werden geschouwd placht hij vele adellijke en andere personen op zijn "priorij" te ontvangen³⁷.

Ten opzichte van de burgerlijke gemeente was hij verantwoordelijk voor het onderhoud van de veerboot met bijbehorende overtreklier, alsmede van de bijenstal en de brouwerij.

Aan belasting betaalde hij de landvoogdes 40 carolusguldens per (jaar?-)termijn.

Johan en Gerard van Groesbeek azen op de abdijsgoederen

In de onoverzichtelijke situatie die ontstaan is speelt de adellijke familie van Groesbeek ook een rol. Zij proberen de priorij in handen te krijgen. Johan van Groesbeek (ca. 1520-1565) is Heer van Groesbeek, Malden, Heumen en Beek. Zijn oom, Gherardt van Groesbeek (1517-1580), is deken en later prins-bisschop van Luik (Zillessen, p. 155-160). Op 6 maart 1598 schrijft Johan van Groesbeek een brief aan de abt van St. Valéry, Alexandre de Peretty, waarin hij vraagt de priorij aan hem af te staan ten behoeve van zijn zoon (Lomier, p. 190-192).

³³ Geldersch Archief, regest nr. 651/711

³⁴ Geldersch Archief, regest nr. 652/926

³⁵ Geldersch Archief 0124, regest nr. 652/934

³⁶ Recht van benoeming

³⁷ Waarschijnlijk op boerderij De Poel

Hij hoopt op deze manier de Heerlijkheid Heumen uit te breiden.

In de pauselijke bull "Regimini Universalis" van 1561 (Lomier p. 189) over de toewijzing van goederen aan de bisdommen lezen we dat de priorij St. Walrick aan het bisdom Roermond wordt toegewezen. In de brief staat dat er geen prior meer is en ook geen monniken. Het beheer wordt uitgevoerd door een wereldgeestelijke.

Uit een oorkonde uit 1581 blijkt dat de Heer van Heumen al de rentmeester Frederick van Ulft heeft afgezet en vervangen door zijn eigen rentmeester³⁸.

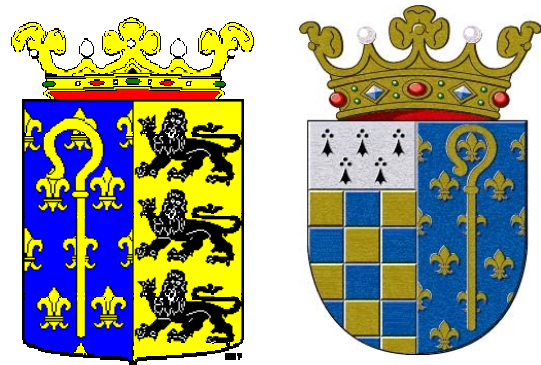
Nog meer verwickelingen

In de ontstane chaotische toestand gebeurt er van alles. Jelis Pieck³⁹ is door het Hof van Gelre belast met de administratie, maar dat wordt hem lastig gemaakt. Bijvoorbeeld door Maximiliaen Pierlinck, een inwoner van Grave. Deze meent het zich te kunnen permitteren om, geholpen door soldaten, elf bomen van de priorij om te hakken. De ambtman van Maas en Waal krijgt opdracht om Jelis Pieck bij te staan. Hij kan daarbij het garnizoen van Tiel inschakelen.

Deze onoverzichtelijkheid heeft alles te maken met het besluit van de Gelderse Staten in 1580 om de katholieke geloofsuitingen te verbieden, het protestantisme als staatsgodsdienst in te voeren en de kerkelijke en kloostergoederen te onteigenen. In 1591 wordt de stad Nijmegen ingenomen door de staatsen onder aanvoering van prins Maurits. De reformatie dient zich aan (zie verder pag. 17).

Gemeentewapen Overasselt en Heumen

De verbondenheid tussen de abdij van St. Valéry en Overasselt is zichtbaar in het gemeentewapen. De voormalige gemeente Overasselt kreeg in 1931 zijn wapen. Het linker deel is beschreven als: "In azuur bezaaid met gouden leliën een kromstaf van hetzelfde"⁴⁰. Een verdere toelichting luidt: "rechts een herinnering aan de Benedictijner abdij St. Valérie in Picardië, die goederenbezit in Overasselt had".⁴¹ Deze afbeeldingen keren terug in het wapen van de nieuwe gemeente Heumen dat in 1981 bij Koninklijk Besluit werd goedgekeurd.

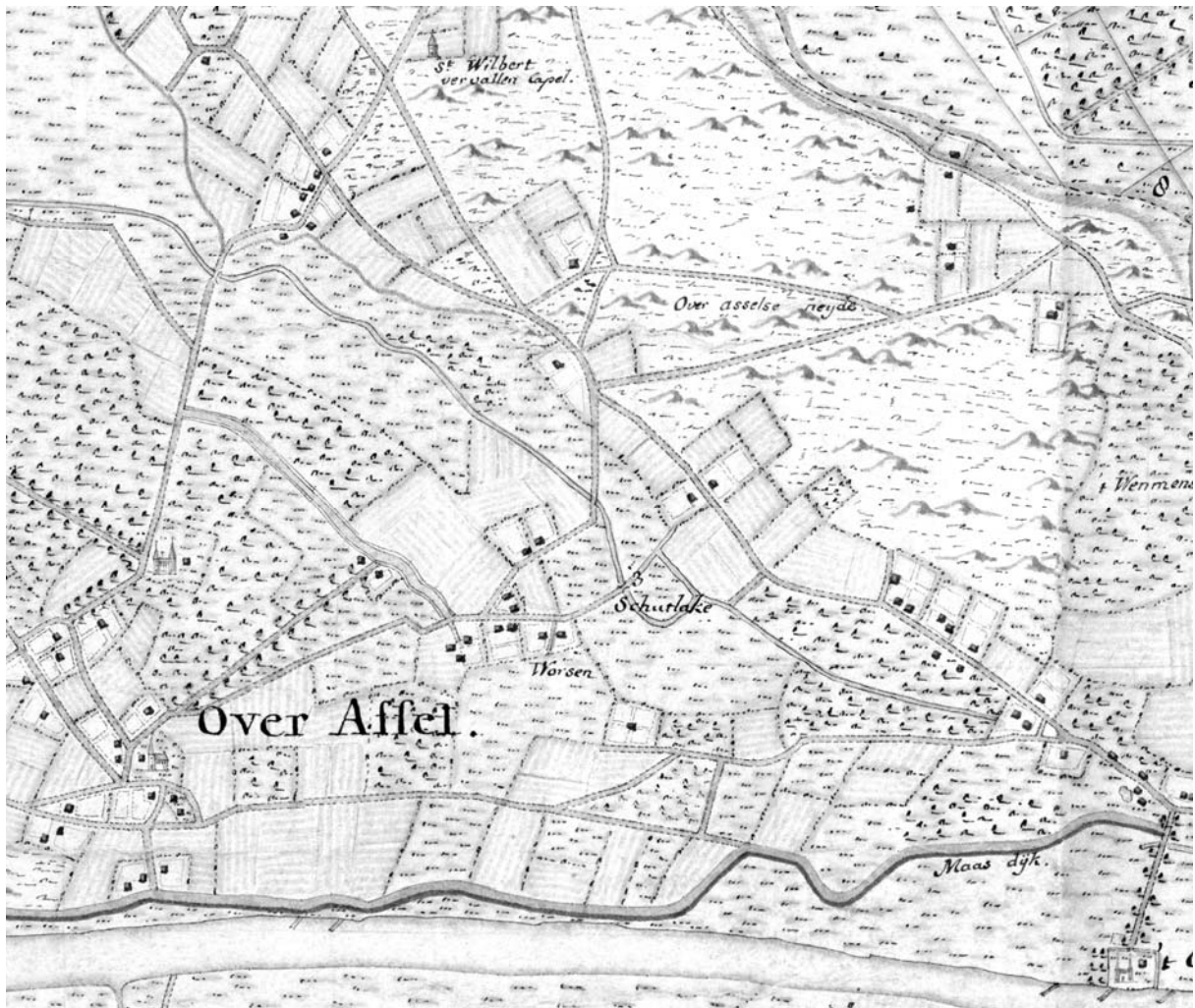
Gemeentewapen van Overasselt (links) en huidige gemeente Heumen (rechts)

³⁸ Gelders Archief, regest nr. 829/8590

³⁹ heer van Enspyck; ridder

⁴⁰ De Nederlandsche Leeuw 49 (1931) p. 115

⁴¹ De Nederlandsche Leeuw 98 (1981) p. 426

Worsum in 1754 volgens Hattinga⁴²

Ter orientatie: beneden loopt De Maas van links naar rechts op de kaart. De Garstkampsestraat met zijn kenmerkende knik en Ijkelaarstraat loopt van middenlinks tot aan de Vosseneindseweg. Sleeburg met laan richting dorp midden links. De cluster in het midden bestaat o.a. uit de Hooge Hof, de Worsumsche Hoff en de Munnikhof. De stip ongeveer in het centrum is de Heegt. Verder zijn te zien de Loksheuvel en Schuugraaf. De huidige Worsumseweg van de Valkstraat tot de Ijkelaarstraat bestaat nog niet. De naam 'Schutlaken' is de sluis in de wetering bij het Kievitshofdijkje. De Hamelberg is nog onbebouwd. Helemaal rechtsonder het kasteel van Heumen. Midden boven de St. Walrick ruïne. Links het kasteel Schoonenburg aan de Kasteelsestraat.

⁴² "Kaarte van de situatie tussen Maas en Waal omtrent de steeden Grave en Nymegen met een gedeelte van het Land van Cuyck". Opgemeten door J. Pierlinck 1754.

VI Klooster Graefenthal van Asperden/Goch en zijn Overasseltse bezittingen

De geschiedenis van Graefenthal is ten nauwste verbonden met de geschiedenis van Gelre.

De opkomst van Gelre

Na Karel de Grote volgen andere Frankische vorsten waaronder zijn zoon Lodewijk de Vrome. Ook deze keizer heeft diverse malen op het Valkhof geresideerd (815, 817, 821, 825 en 827).

Het Frankische rijk valt uiteen. In het verdrag van Verdun wordt het grote rijk verdeeld in West, Midden en Oost Francië. De Franken verliezen invloed terwijl de Duitse vorsten aan invloed winnen. Zij nemen de keizerlijke macht over. In 962 laat Otto I de Grote zich door de paus tot keizer kronen. Nijmegen blijft een belangrijke stad. In 949 en later worden hier de Duitse rijksdagen gehouden.

Vanaf de 11de eeuw ontwikkelt Gelre zich. Het begint met de graven van Wassenberg. In de 12de en 13de eeuw zien we de graven van Gelre en Zutphen rijker en machtiger worden.

Cisterciënzer klooster Graefenthal

Het nonnenklooster Graefenthal of Vallis Comit⁴³ is in 1248 gesticht door Otto II (1229-1271), graaf van Gelre en Zutphen. De eerste nonnen kwamen waarschijnlijk uit het moederklooster van de Cisterciënzerinnen in Roermond. De eerste abdis Agnes is afkomstig van Roermond. De provisor Cuno van Roermond treedt ook op als rentmeester van Graefenthal. Het klooster wint snel aan invloed.

Poortgebouw Graefenthal, oktober 2010

Pastoor Ricolf van Overasselt schenkt zijn bezittingen op Worsum aan Graefenthal

In 1258 schenkt de toenmalige pastoor Ricolf van Overasselt al zijn bezittingen aan Graefenthal (Scholten p. 232-233; Kuijpers p. 11-12). Het is opmerkelijk dat zo kort na de stichting (10 jaren) al goederen werden verworven op grote afstand van Asperden. Lag het niet meer voor de hand dat de pastoor zijn goederen aan de plaatselijke Benedictijnen zou schenken? Het belang van deze schenking was groot getuige de aanwezigheid bij de overdracht van graaf Otto II van Gelre. De rechtmatigheid van de schenking wordt bestreden door Arnold Praet⁴⁴ en zijn broers. In 1275 staken ze hun verzet (Scholten p. 184).

⁴³ Nijclooster; Nieuwklooster

⁴⁴ Wie was Arnold Praet? Waarom had hij bezwaar tegen de schenking?

Uit 1347, op de maandag na Palmzondag, is de volgende oorkonde⁴⁵:

“Opdrachte somiger hoffsteden tot Worssum. Wy Ott van Groesbeck richter tuyschen Maes ind Wale tuegen dat voir ons kommen is int gericht van Overassel ind voir gerichtsluede die hier naebeschreven staen Arnt Praet ind hefft voir opgedragen ind nae vertegen tot behoef des Gaitshuijs van Nyencloister⁴⁶ op allen hoffsteden, die gelegen syn tot Worssum ind den vurge(nante) Gaitshuijs to behoirt.

End voirt van allen rechten dat hie von den daige te seggen had totten vurgen. Gaitshuuss ind want hie dat myt moitwille vore opgedragen hefft ind na vertegen. So hefft fondenys gewiest, dat hie nyt rechts aen den vurgen. guede behalden en hefft, en dat dat Gaitshuys vurgen. dair aen geerft sij, ind Arnt Praet werom dairaff onterfft sy.

Hier waren ouer gerichtsluede Gadert van Mekeran ind Herman van Schonenberch ind ander guede luede. In oirkonde dis brieffs besegelt myt onsen segel. Gegeven int iair ons Heeren duesent driehondert ind seven ind viertich des manendaigs na Palmen.

Uit deze oorkonde blijkt dat bezittingen op Worssum tot de betwiste goederen van pastoor Ricolf hoorden. Het ging om "somiger hoffsteden", dus meer dan één. Het ligt voor de hand dat de Munnikhof hierbij hoorde vanwege de gunstige hoge ligging. De tweede boerderij was mogelijk de Worsumsche Hof.

Hoofdgebouw Graefenthal, oktober 2011

⁴⁵ Cartularium Liber Primus, Huis Bergh, 's-Heerenbergh, H.S. 71, nr. 304

⁴⁶ Nieuwklooster = Graefenthal

In 1350 ziet ook Aleid Praet af van haar rechten (Scholten p. 235).

Het voorbeeld van de pastoor vindt navolging. Anderen schenken ook goederen aan Graefenthal. In 1316 "den Hof des Gotfried von Delft" (Scholten p. 233). In 1317 een stuk grond met de naam "Tremsfeld" (Scholten 233-234).

In 1318 stukken grond in Ewijk (Scholten p. 234). In 1333 verkoopt "Giselmar von Worssem" en zijn vrouw Heilwig aan de abdij "ein Haus nebst Hofstätte und ein Stück Land genannt Kempen bei Ekelar" (Scholten p. 235). In 1335 staat Gisbert Gieselmarssohn al zijn erfenissen af aan "den grauen Mönch von Worssem Bruder Diedrich⁴⁷ für Grafenthal" met uitzondering van het huis waar zijn moeder is gestorven.

In 1342 een stuk grond "lange slag" (Scholten p. 235). In 1347 (Scholten p. 235) doet Herman Pyck⁴⁸ afstand van "alle in Worssem gelegen Hofstätten mit ausnahme der Hofstätte von Gelis von Worsum". Oude perceelsnamen herinneren nog aan deze ridder zoals "Piecken Halle vrow" en "de Piecken"⁴⁹.

Uit een oorkonde van 1355 (Scholten p. 235) blijkt dat het stuk land Wybenic⁵⁰ kloosterbezit is. In 1411 wordt de Egelmorter aan Graefenthal verkocht (Scholten p. 234). Dit perceel was van het dorp Overasselt. De opbrengst wordt gebruikt voor de aanschaf van een nieuwe klok voor de kerk. In 1424 gaan 2 percelen heide van de "Hofstätte Hollant"⁵¹ naar Graefenthal (Scholten p. 236).

⁴⁷ Plaatselijke rentmeester of provisor (zie Thissen)

⁴⁸ Deze ridder Herman Pieck van Sleeburg behoorde tot de dienstadel (ministerialen) van de graven van Kleef/Heren van Groesbeeck.

⁴⁹ Vereniging Gelre. Register op de Leenaktenboeken, Overasselt 20b

⁵⁰ Weibende? Perceel weiland in het Broek (André van Zuijlen)

⁵¹ Residentie van Engelbrecht I van Nassau in Breda? Onbekende boerderij in Overasselt?

Graefenthal bezittingen

Munnikhof

Worsumsche Hof?
(Hof Hochworsum?)

Heidsche Hof

Ewijckse Hof

Schiere monnik van Worsum

Graefenthal had een hofmeester in dienst. In de jaren 1320-1345 was dat ene Diederik. Hij wordt aangeduid als "de grijze monnik" of "schiere⁵² monnik", d.w.z. dat hij een Cisterciënzer lekenbroeder was. Deze gingen gekleed in een grijs habijt. Hij woonde op Worsum want hij werd ook wel "de grauwen monnyck van Worssem" genoemd (zie Thissen). Zonder twijfel woonde hij op de Munnikhof.

Tijnsboek Eva van Wachtendonck

De abdis van Graefenthal, Eva van Wachtendonck (1566-1588), vermeldt in haar tijnsboek de jaarinkomsten van de prior van St. Walrick in: 50 schilden, 16 hoenders, 4 $\frac{1}{2}$ malder 3 spint boekweit, 3 malder 3 schepel⁵³ haver (Scholten p. 236). Kennelijk vormde dit de betaling van Graefenthal aan de priorij. Dit is te verklaren uit de z.g. "Halbbau" constructie. Dit hield in dat de eigenaar (Graefenthal) het boerenbedrijf in beheer gaf aan boeren (de priorij) tegen betaling van de helft van de opbrengst. Na 1550 verandert de relatie tussen Graefenthal en de priorij. Aan de

⁵² Schiermonnikoog is afgeleid van schiere monnik. Het eiland was een uithof van de Cisterciënzer abdij in het Friese Claerkamp

⁵³ 1 malder (167 L) = 4 schepel = 16 spint

bewerking door de Benedictijnen komt een einde. Dat houdt verband met het overlijden in 1559 van de laatste prior die daadwerkelijk in Overasselt woonde, Antoine de Ponthieu (Lomier p. 188). De priors na hem waren van deze plicht ontslagen.

De priorij krijgt nog wel een vergoeding bestaande uit 50 guldens, 4 kapoenen en twee vrachten hout of turf (Scholten p. 236). De tienden van de landerijen zijn voor Graefenthal.

In 1608 was de Munnikhof 44 morgen groot.

Het tijnsboek vermeldt verder "Hof Hochworsum⁵⁴, Heysche Hof en Ruwicksche Hof⁵⁵" Uit deze drie boerderijen had Graefenthal dus inkomsten (tienden of pacht). Volgens Thissen besloegen deze drie boerderijen samen 134 ha en leverden "Hammel⁵⁶, Ingwer⁵⁷, Pfeffer, Holz u. Torf f. Stadthof Nimwegen" (zie Thissen).

Eva van Wachtendonck schrijft over "Den moncikhoeftoe Overasselt geheiten Worssum":

Item dees bouman sal den prior van sunt Welrick geven 4 malder weyts ind 3 spynt ind 3 malder haeveren ende 3 schellyng *ut supra* CLXXVIII⁵⁸.

Item noch aen den amptman 4 malder haeveren, desen haever ys men van rechgs wegen neyt sculdych, dan eer thyes ter gueder gonsten geschynckt, soe ys die goede gonst int gebrueck koemen.

⁵⁴ Worsumsche Hof ?

⁵⁵ Ewijckse Hof (correctie leesfout)

⁵⁶ Gecastreerde ram

⁵⁷ Gember

⁵⁸ Hier wordt verwezen naar: Dy prior van sunte Welryck.

Item dyt cloester gylt jaerlyx den prior van sunte Welryck tOverasselt vyftyx schild ende XVI hoenre ende IIII~~7~~ malder weytz ende III spynt ende III malder haeveren ende III schellyng. Dyt betalt der huysman inden Monnyck hof tho Asselt. Dan dye honre betalt men vanden thynshonre.

Deze verhandeling is geschreven door Drs. Bert Thissen, Stadtarchiv Kleve, met "Eva van Wachtendonck" als bijzondere deskundigheid.

Was de Munnikhof te Worsum de oude hof van het klooster van St. Valéry te Overasselt?

In de oudere literatuur wordt de hof die het klooster van St. Valéry-sur-Somme waarschijnlijk al ver vóór de veertiende eeuw in Overasselt heeft bezeten geïdentificeerd met de Munnikhof te Worsum. Bij deze identificatie moet een vraagteken worden geplaatst.

Wat betreft het bezit van St. Valéry staat vast: het moederklooster dan wel de Overasseltse priorij als filiaal bezat hier rond 1300 een hof (*curtis*) waaraan bepaalde mensen onderhorig waren alsmede het patronaatsrecht van de kerk van Overasselt met de tiendrechten. Vanaf de vijftiende eeuw is daarnaast de kapel van het klooster te St. Walrick aantoonbaar. Vanaf welk tijdstip er een gemeenschap van geestelijken van het klooster onder leiding van een prior in Overasselt dan wel St. Walrick heeft geleefd is niet zeker. Het geheel van bezittingen van St. Valéry in de parochie Overasselt dat we op grond van het bovengenoemde mogen verwachten vinden we terug in een beschrijving door de Gelderse rentmeester Willem Snab uit 1581. Hij schrijft over Overasselt: "dat daer [1] een cleyn capelleken es ghelegen midden in der heyde ende wordt genampt St. Walricx capel, daerthoe behoert [2] enen hoff, gelegen onder Averassel by der kercken, welken den besten en vernempsten hoff es, met [3] alle die tiende, kleyn ende groet, daerthoe gehoiende, ende [4] noch eenen hoff, gelegen aen der heyde, mitsampt [5] huys ende hofftat aen der kerckhoff te Averasselt" (geciteerd door Manders, p. 179). Het bezit concentreerde zich aldus rond twee punten: de kapel te St. Walrick op de heide enerzijds en de kerk van Overasselt met de daarbij gelegen "beste en voornaamste hof" in het dorp, waartoe ook de tiendrechten in de parochie behoorden, anderzijds. Het is aannemelijk dat dit laatste centrum het oudst was en dat de kapel er pas in de vijftiende eeuw bijkwam. Verder is er geen reden om te veronderstellen dat de hier genoemde voorname hof bij de kerk niet de oude hof (*curtis*) van St. Valéry in Overasselt kan zijn.

De Monnikhof te Worsum wordt in een register van bezittingen van het klooster Graefenthal bij Goch uit het midden van de zestiende eeuw (het zogeheten tynsboek van Eva van Wachtendonck) vermeld als een van de drie pachthoven van dit vrouwenklooster in de parochie Overasselt die in principe volgens het systeem van de deelpacht werden verpacht, hetgeen inhoudt dat een deel, bijvoorbeeld de helft, van de oogst als pacht aan het klooster moest worden afgestaan. De Monnikhof was in ieder geval 60 morgen groot en mogelijk moeten daar nog de ca. 27 morgen land bij worden opgeteld die in deze tijd van deze hof waren afgesplitst en afzonderlijk werden verpacht. Daarnaast bezat het klooster Graefenthal nog diverse andere goederen in Overasselt waarvoor een vaste tyns of geldpacht moest worden betaald. Het genoemde register biedt een momentopname voor de periode rond 1550, de daarin vermelde bezittingen zijn veelal ouder. In het geval van de Monnikhof te Worsum kan het spoor in de oorkonden van het archief van het klooster Graefenthal, die tot dusver helaas slechts gedeeltelijk in gedrukte vorm zijn uitgegeven, terug worden gevolgd tot rond 1345. De verwerving lijkt met geschillen gepaard te

zijn gegaan en als mogelijke vroegere bezitter komt het kapittel van Tiel, dat in 1315 naar Arnhem werd verplaatst in aanmerking.

Deze bevindingen staan haaks op de gedachte dat de Monnikhof te Worsum de oude hof van St. Valéry in Worsum is. Deze gedachte stoelt o.a. op de veronderstelling dat deze hof als uithof van dit klooster heeft gefungeerd waarop lekenbroeders werkzaam waren. Enorm veel belangrijker dan bij de orde van de benedictijnen, waartoe het klooster St. Valéry behoorde, was het verschijnsel van de lekenbroeders of conversen echter bij de orde van de cisterciënzers, waartoe Graefenthal behoorde. In de bronnen betreffende dit klooster komen we inderdaad ook herhaaldelijk lekenbroeders tegen die als beheerders van kloosterbezittingen optraden, onder wie in 1345: "bruder Derrick, den grauwen monnyck van Worssum". Bovendien heette een aantal belangrijke hoven van dit klooster 'Monnikhof'. Behalve in Overasselt lagen deze (en liggen ze deels nog steeds) te Deest, te Weelre in de parochie Gendt en te Hassum bij Goch. Deze 'Monnikhoven', waarvan die te Deest reeds in 1319 zo heette, lijken de regionale bezitscentra van Graefenthal te hebben gevormd. Ze lagen niet in oude dorpskernen, maar daarbuiten en lijken als centra niet kant en klaar van een vorige bezitter te zijn overgenomen maar als het ware uit het niets te zijn opgebouwd. Dat alles is geheel in lijn met hetgeen wij weten van de cisterziënzers en de wijze waarop zij hun bezittingen organiseerden. Ook het feit dat in het geval van de Monnikhof te Overasselt de opbouw van het centrum kennelijk met conflicten gepaard ging evenals het feit dat het klooster Graefenthal hier in latere tijd tenminste een flink deel van de tiendrechten zelf in handen had past in die lijn.

Bij de identificatie van het hof van St. Valéry te Overasselt met de Monnikhof te Worsum speelde ook een rol dat in het reeds genoemde register van Graefenthal uit ca. 1550 sprake is van pacht die de pachtboer op de Monnikhof aan de prior van St. Walrick moest betalen. Uit de bedoelde passages blijkt echter niet dat dit pacht was die voor de Monnikhof verschuldigd was. In tegendeel: er wordt gesteld dat het klooster Graefenthal aan de prior van St. Walrick jaarlijks een grote som geld (50 gouden schild) alsmede o.a. graan en een aantal hoenders schuldig was; het geld en het graan betaalde de boer op de Monnikhof, de hoenders werden echter voldaan met een deel van de hoenders die Graefenthal als tyns voor andere goederen ontving. Het ging hier waarschijnlijk dus niet enkel om de Monnikhof.

Aangezien St. Valéry waarschijnlijk vanouds veel grond in Overasselt bezat moet er inderdaad van worden uitgegaan dat diverse bezittingen van het jongere klooster Graefenthal afkomstig waren van dat oudere klooster. Daar zou eventueel ook de Monnikhof bij kunnen hebben gehoord, al wijst zoals gezegd een ander spoor in de richting van het kapittel van Tiel. De jaarlijkse afdracht door de pachter van de Monnikhof aan de prior van St. Walrick geschiedde echter niet bij wijze van pacht voor deze hof, maar als algemene betaling voor alle goederen te Overasselt die oorspronkelijk aan St. Valérie hadden toebehoord. Deze betaling verrichtte de pachter van de Monnikhof omdat deze hof al sinds de veertiende eeuw het administratief centrum van Graefenthal te Overasselt was. In dit verband is van belang dat ook een jaarlijkse afdracht van 4 malder haver door het klooster Graefenthal aan de landsheerlijke ambtman, die ooit als

gunstbewijs was begonnen en inmiddels het karakter van een gewoonterecht had gekregen, door de pachter van de Monnikhof werd voldaan.

De conclusie moet zijn dat de juistheid van de identificatie van de Monnikhof te Worsum met de oude hoofdhof van St. Valéry in Overasselt uiterst twijfelachtig is. Hetzelfde geldt overigens voor de identificatie van de Monnikhof te Gendt in de Over-Betuwe met een oude hoofdhof van het klooster Lorsch aldaar.

Drs. B. Thissen, 5 december 2011

Item tys to weten dat yck Gerit van Eylst⁵⁹ ae(n)genoemen ind gepacht hebbe van eerwerdyger yn Gaede vrouwen Sophia van Wachtendonck, abdys sGrendael *etc.* des selven cloesters hoof den Monychoef to Worssum gelegen y(n)den kerspel van Overasselt, gelick als hy den hoof ten halven gebouwet heft acht jaer lanck achter den anderen volgende, ten halven jaeren malckanderen opteseggen bynnen den 12 nachten. Ind die jaeren syn aengegaen opten heilygen Pynxtavent⁶⁰ als men schreyf vyftich. Ind yck sal geven jaerlix op sunte Peter *ad Cathedram*⁶¹ of to lanxten Meyavontz vyftich Philips gulden of die gerechte werde aen gueden golden of sylveren payment, vry koemerloys van allen saecken ind onraet hyr op koemen muegen, het were schattonge, staetpennygen of buergelt, woe die pennyghen genoempt muchten werden nu of hyr naemaels. Yck sal den prior den pacht betaelen den um dat cloester jaerlix gylt ind den amptman die haever. Yck sal op sunt Victorsmis geven den cloester 4 gueden cappueyn. Dat cloester sal die thent van dat lant bueren dat den cloester thenber yß ind vort van schapen, vercken sal dat cloester die thent hebben. Yck sal twe voer holtz of toerfs des jaer toe Nymmygen int cloesters hoof vueren alst ment begert ind alle dynste den cloester aengaende sal yck wyllych toe syn.

Deze tekst laat zien dat Gerrit van Eylst pachter is van de Munnikhof. Hij betaalt zowel aan de prior van St. Walrick als aan de

⁵⁹ Deze pachter keert terug in een oorkonde van 1568 (zie verder)

⁶⁰ Pinksteravond

⁶¹ Dag van Sint Petrus' Stoel op 22 februari

abdis van Graefenthal. Hoe dit begrepen moet worden wordt uitgelegd door B. Thissen op pag. 16 - 18.

Worsum 1568 - twisten over geriefhout

In 1568 is er ruzie op Worsum over het eigendom van geriefhout. De twist gaat tussen de 9de abdis van Graefenthal Beatrice van Hoensseler⁶² en jonker Herman van Breempt van de Heegt. De strook geriefhout ligt op de grens van De Heegt en grond van het klooster Graefenthal.

De zaak komt voor de rechter. Op verzoek van de abdis worden getuigenissen afgelegd door Gies Segers 70 jaar, Derick Walravens ook ca. 70 jaar en Gerit Verelst ca. 80 jaar. Ze verklaren allemaal ten gunste van de abdis. Het verslag van de zitting van 30 juli 1568 luidt als volgt (vertaald in modern nederlands):

Wij Lunis Verhorst en Lambrecht Wolfs, schepenen van de stad Grave, verkondigen aan allen en eenieder, dit verzekerd met deze openbare schriftelijke en waarachtige verklaring, dat heden voor de Rechter en voor ons ter rechtzitting gekomen en verschenen zijn: Gies Segers, ongeveer zeventig jaar. Alsook Derick Walravens, eveneens ongeveer zeventig jaar oud en Gerit Verelst, die rond tachtig jaar is, uitgenodigd om waarachtig te getuigen op indringend verzoek van de eerwaarde vrouw Van het Nieuwe Klooster.

⁶² Beatrix de Honseler

Zij hebben op deze vragenlijst gerechtelijk getuigd, verklaard en bevestigd met opgestoken hand, welgevallig aan God en de heiligen gehouden, en gezworen dat zij waarachtig kennis hebben van wat hier onder beschreven staat.

Ten eerste getuigt voornoemde Gies Segers dat hij weet dat de heg met het gebruikelijke en deels nog bestaande wilgenopschot tussen het land van de vrouwe van het Nieuwe Klooster en dat van juffrouw Breempt in de Mars te Worsum, door voornoemde vrouwe van het Nieuwe Klooster tot nu toe altijd gebruikt is als geriefhout.

Vervolgens getuigt voornoemde Segers dat hij ook weet dat hij bij zijn vader opgegroeid is op de hof van Breempt, genaamd de Heegt en toen altijd een stuk tuin tot aan de heg van zijn Jonker (landheer) gehad heeft en de omheining vanaf zijn huis tot daar ook aangebracht heeft en niet in het bos een plek heeft vrijgehakt, maar dat de grond die daar door pachter Breempt als tuin ingezaaid werd met alle gewas toebehoort aan de vrouwe van het Nieuwe Klooster en dat de wilgen die daarbij stonden geveld en gebruikt werden door de boeren van de vrouwe van het Nieuwe Klooster. Ten derde getuigt voornoemde getuige Gies Segers dat hij met zijn vader die tuin van zijn landheer Herman van Breempt omheinde en dat toen de boeren van de Monnikhof, die voornoemde vrouwe van het Nieuwe Klooster toebehoorde⁶³, de wilgen knotten die daar op een rij stonden. Hij vroeg toen aan zijn vader hoe het kon dat zij die wilgen knotten en wij deze tuin aanleggen. Die takken kunnen wij ook wel gebruiken, dan hoeven wij die niet van huis mee te nemen. Waarop zijn vader onze getuige voornoemd antwoordde en zei: De wilgen, de heggen en de houtopslag komen onze pachtheer niet toe. En waar wij deze omheining plaatsen, dat komt hem ook niet toe; tot hier hebben wij altijd onze beesten geweid. En datzelfde doen de bewerkers/bouwlieden van de Monnickenhof ook. Eveneens houden zij met hun knechten de (scheidings)heggen in een goede conditie en recht en vervangen de kapotte stukken door nieuwe aanplant, maar wel op de oude plaats in de omheining.

⁶³ Munnikhof was dus Graefenthals' bezit

Dan getuigt voornoemde Gies Segers ten vierde dat hem bekend is dat juffrouw Beatrice van Hoensseler, abdis van het godshuis Graeffendael, genaamd Nieuwe Klooster, een tijd terug de Monnikhof te Overasselt bezocht heeft en Jonkheer Herman van Breempt uitgenodigd heeft. Aan tafel gezeten heeft voornoemde Breempt voornoemde juffrouw Beatrice gevraagd om een houtopslag die gestaan heeft tot aan voornoemde tuin te Overasselt nabij Worsum, alwaar hij, Gies Segers, een sloot gegraven heeft; welk verzoek voornoemde juffrouw Beatrice heeft gehonoreerd. Ook genoemde Gerit Verelst getuigt dat dit laatste hem bekend is.

En ten vijfde getuigt de voornoemde Derick Walraevens dat hem bekend is dat vanaf de tijd dat het beleg van Venlo gaande was in het jaar 1511, toen hij, deze getuige, met zijn oom op de voornoemde Monnikhof te Overasselt woonde, dat vanaf die tijd of al voor die tijd, nooit had horen zeggen dat die heg met houtopslag iemand behalve haar, de vrouw Van het Nieuwe Klooster, toekomt. En ook niet gezien, dat iemand anders dan zij of haar personeel daar gebruik van maakte. Of alleen met toestemming van voornoemde vrouwe van het Nieuwe Klooster kon daar iemand hout hakken.

En tenslotte getuigt de eerder genoemde Gerit Verelst dat hij wel zesenvertig jaar op de Monnikhof als boer gewerkt heeft en dat hij ook nooit gehoord heeft dat iemand zich aan deze heg verwond heeft behalve het personeel van zijn voornoemde vrouwe.

Of ook nooit heeft horen zeggen door ouderen of jongeren dat ze iemand anders toebehoorde dan de voornoemde vrouwe van het Nieuwe Klooster en dat hem ook bekend is dat deze vrouwe Herman van Breempt uitgenodigd heeft (als eerder vermeld) en dat Breempt haar om deze houtopslag in de heg gevraagd heeft en welke hem ook door deze gegeven is, omdat er niemand behalve haar recht op deze heg en houtopslag kan doen gelden. Zonder kwade trouw. En wel omdat men dan gehouden is de waarheid te spreken (vooral als men daar rechtens toe gevraagd en gedwongen wordt) en aldus, zoals het voornoemde gerechtelijk verklaard en besloten is, hebben wij, schepenen als voornoemd, ons zegel aan deze openbare verklaring gehangen.

Afgegeven op 30 juli van het jaar Onzes Heren duizendvijfhonderdachtenzestig.

Uit deze verklaringen kunnen we een aantal conclusies trekken:

- De perceelsgrens ligt in de Mars die eigendom is van juffrouw Breempt van de Heegt, dochter van jonker Herman van Breempt.
- Gies Segers is opgegroeid op de Heegt. Zijn vader werkte daar.
- De abdis Beatrice van Hoensseler bezocht de Munnikhof waar ze gesproken heeft met Jonkheer Herman van Breempt.
- Derick Walravens en Gerit Verelst hebben op de Munnikhof gewerkt en/of gewoond.

Graefenthal in financiële nood

In 1589⁶⁴ krijgt abdis Anna von Honseler van Graefenthal (1588-1606) toestemming om grond in Overasselt te verkopen en hypotheek te nemen. “

..... nae goede raede, aff te staen ende te vercopen seecker stuck landts van ongeferde anderhalve morgen ende vyer hontte gruijnslandts, gelegen vüer de stadt van den Graeff in den kerspel Overasselt, ende daerneffens op te nehmen ende te beswaren ust verschriuen des convents andere goederen oft eenige partyen oft ponthelen van dien, den convente minst schaedelixt zijnde binnen desen furstendomme gelegen mit d somme van twe duijssent brabant gulden”.

De oorkonde vermeldt ook de reden. Het klooster had erg geleden van de oorlogshandelingen en had geld nodig om overeind te blijven.

⁶⁴ Oorkonde nr. 629 dd. 16 juni 1589

VII De reformatie - kloostergoederen en kerkelijke goederen vervallen aan Gelre

Een belangrijke gebeurtenis is het besluit van 1580 van de Gelderse Staten die de katholieken verbiedt om hun godsdienst te belijden. Volgens hetzelfde besluit worden alle kloostergoederen geconfiscieerd. In de situatie die hierdoor ontstaat wordt het voor kloosters en kerken onmogelijk om hun bezittingen te behouden. Onder dit besluit vallen zowel de bezittingen van St. Valéry als die van Graefenthal.

In 1595⁶⁵ gaat Otto van Wijhe (ca. 1540-1616), heer van Echteld, zich met de zaak bemoeien. Hij klaagt dat zijn zoon wordt tegengewerkt door Arnt Pieck van Sleeburch bij het trekken van inkomsten uit de priorij⁶⁶.

Ingrijpen Kwartier van Nijmegen

In 1608 is de chaos maximaal. De pastoor van Overasselt, Petrus van Aken⁶⁷, bekeert zich tot de reformatie. De katholieke parochiekerk van Overasselt is vanaf nu een hervormde kerk. Als pastoor was hij ook beheerder van de priorijgoederen en trok er inkomsten uit. Dat recht wil hij natuurlijk niet prijsgeven. De overheid van het Kwartier van Nijmegen grijpt nu in. Het bezit wordt toegewezen aan de protestantse edelman Jan van Wijhe. St. Valéry verzet zich hiertegen. Er komt zelfs een brief van de Franse koning Henri IV. Op verzoek van de toenmalige prior Charles du Bus⁶⁸, die dus

⁶⁵ 1568 begin 80-jarige oorlog; 1574 Slag op de Mookerhei

⁶⁶ Geldersch Archief, regist nr. 836/10592

⁶⁷ In 1612 is Petrus Calcarius de eerste Groesbeekse dominee. In 1609 is hij geroepen tot dominee van Overasselt.

<http://www.kerkrecht.nl/data/onderdelen/6449/PS%20Arnhem,%204-6%20Juli%201609.pdf>

⁶⁸ du Bucq of du Buc

al niet meer in Overasselt woonde, schrijft Henri IV een brief gedateerd 15 oktober 1609 die door de Franse ambassadeur bij de Gelderse autoriteiten wordt bezorgd. Het mag allemaal weinig baten, ondanks een reeks van processen tussen Jan van Wijhe en Charles du Bus.

Priorijgoederen naar familie Van Randwijck

In 1617 draagt de abdijs de rechten van de kloostergoederen in erfpacht over aan Jonker Hans Willem Van Randwijck en Joest Vleming (Maris p. 160-161). Het proces over het bezit van de goederen gaat door. Het bezit van de kloostergoederen komt uiteindelijk in handen van Rutger Van Randwijck, burgemeester in Gennep, broer van Hans Willem Van Randwijck en voogd van Anna en Mechteld Van Randwijck (1624-1701). Mechteld erft de voormalige kloostergoederen in Overasselt. In een uitspraak van het Hof van Gelre van 16 november 1643⁶⁹ valt te lezen dat de erfpacht van 1617 wordt afgekocht voor een bedrag van 4.800 gulden. Hiermee worden de priorijgoederen het volledige bezit van de gereformeerde familie Van Randwijck. St. Valéry geeft nog niet op. De processtukken⁷⁰ bevinden zich nog steeds in Het Geldersch Archief. De abdijs van St. Valéry verdedigt haar zaak door gebruik te maken van oude documenten. Kopieën van originele akten die in 1795 zijn verbrand zitten bij de processtukken.

Jan van der Moelen

Johan (Jan) van der Moelen (Molen of Meulen) (overl. 1688) is een man van aanzien. Hij is gedeputeerde van het Kwartier van Nijmegen. Door zijn huwelijk met Mechteld Van Randwijck (1624-1701) wordt hij nog rijker. Door dit huwelijk breidt zijn bezit

⁶⁹ Geldersch Archief 0451/160

⁷⁰ ORA 0182-51 20 maart 1655

zich uit met diverse kloostergoederen in Overasselt. Bij zijn dood is hij heer van Druten, heer van Overasselt, Schoonenborg en Sleenborg. We hebben eerder vastgesteld dat Johan van der Moelen in het bezit kwam van de Munnikhof via zijn vrouw Mechteld Van Randwijck. Johan overlijdt in 1688. Zijn bezittingen worden in 1697 verdeeld over de twee dochters Jeannette Agnes en Sophia. Een schenkingsacte⁷¹ van Mechteld Van Randwijck douairière van der Moelen beschrijft de erfenis van Sophia. Daarin zitten "den Munnickhoff groot 33 mr.⁷²", Worsumschen hoff 32 mr., de Stockhorst⁷³ 30 mr., Heijzen hoff en Ewicksen hoff samen 51 mr. Zij was een jaar eerder, in 1696, getrouwd met Egbert Alexander de Rengers.

Bezittingen Jan van der Moelen en Mechteld Van Randwijck	
Schatkuil	Schonenburg
Huis te Overasselt	Rodt
Duifhuis	Munnikhof
Bakelaar	
Molenberg	<u>Onduidelijk</u>
Sleenborg	Worsumsche Hof
Heegt	Heidsche Hof
Poel	Ewijkse Hof
Schuurgraaf	Hoogen Hof

⁷¹ ORA 0182-134, pag. 1, 29 december 1697

⁷² morgen

⁷³ Broekgronden in Worsumse Broek; Nu Parksesteeg 4; Bij de grote verkoop in 1852 door Munter was de Stokhorst veilingkavel nr. 8 met de omschrijving: "Een Bosch met heesters, genaamd Stokhorst, met Bouw en Weiland"

Worsum met de Munnikhof volgens het minuutplan van 1820
 De verbindingsweg tussen de Sleeburgsestraat en de Hamelberg bestaat nog niet. Op de Hamelberg staat één boerderij. De wetering zoals we deze vandaag kennen is er al. Rechts boven is de boerderij de Loksheuvel. De percelen van de Munnikhof zijn voorzien van een cijfer. Behalve de weergegeven percelen waren er bezittingen in de uiterwaarden (nrs. 278-282 en 403)

David Ten Hove

Het huwelijk van Sophia van der Moelen en Egbert Alexander Rengers is kinderloos. In een openbare verkoop in 1719 gaan hun goederen over naar Melchior Ten Hove. In 1750 komt alles in handen van zijn zoon David Ten Hove (1724-1787).

In 1732 wonen Jan Dirq en Maria Bloem op de Munnikhof. Dat blijkt uit de volgende oorkonde van 14 juni 1732⁷⁴:

Ick, N.H.W. Van Delen Heer van Schonenburg in desen, terwijl het de nood vereijst gesubst⁷⁵ Amptman en Richter des Ampts van tussen Maas en Waal certificere dat ter requisitie van Jan Dirq en Maria Bloem Etel.⁷⁶ mij neffens gerichtsluijden Dirck Peters en Gerrit Willems heb vervoegd op den Munnickhoff tot Overasselt alwaar de voorn. Etel. sijn wonende welke Maria Bloem zich te bed leggende, doch haar verstant soo het uijterlijk bleeck ten volle machtig verclaarden haren man Jan Dirq en van sijne voorn. huisvrouw M. Bloem reciproclich⁷⁷ te lijftochten⁷⁸ in alle sodane gerede en ongerede goederen gene van dien uijtgezonderd soo als in of uiten Ampte en Schependom van Nijmegen onder Neerbos enigsins sijn hebbende en dat gedurende sijn off haar leven lang, ten welken eijnde sij .. het onder handtasting⁷⁹ aan mij in prudentie van voorn. gerichtsl. haar ten vollen hebben betuijgd gegeven op den 3 juni 1732.

Munter van Doorn

Wendela Eleonora Ten Hove (1750-1814) trouwt in 1769 met Mr. Willem Munter (1743-1776). Uit dit huwelijk wordt Mr. Andries Cornelis Willem van Munter (1775-1861) geboren. Zijn zoon ADM Munter verkoopt in 1852 al zijn Overasseltse bezittingen. We zitten dan in de Franse tijd. Napoleon heeft de Nederlanden

⁷⁴ ORA 0182-135-pag 13

⁷⁵ plaatsvervangend

⁷⁶ echtelieden

⁷⁷ wederzijds

⁷⁸ vruchtgebruik geven

⁷⁹ handdruk

onderworpen en de Bataafse Republiek uitgeroepen. In de winter van 1794-1795 steken de Fransen de Maas over.

Het bezit van Munter is enorm. Het omvat de kloostergoederen van St. Valéry en Graefenthal en daar bovenop nog een groot aantal boerderijen en percelen grond.

Veiling 1852: boerderijen	
Beersenkamp	Worsumsche Hof
Heidsche Hof	Heegt
Loksheuvel	Molenberg
Schuurgraaf	Bakelaar
Munnikhof	Poel
Sleeburg	Ewijkse Hof
Hoogenhof	Kraaienberg

Veilingkavel nr. 13 is de Munnikkenhof. Deze wordt als volgt beschreven:

Een Bouwhof, genaamd de Munnikkenhof, bestaande in Huis, Bakhuis, 2 Schuren en Varkenskot, bekend bij het kadaster onder Sectie

Sectie	Perceel	Beschrijving	Grootte ⁸⁰ B.R.E.
B	56	Bouwland	1,17.90
	68	Weiland	1.08.00
	69	dito	1,25.90
	70	dito	0,60.40
	71	Bouwland	1,53.30
	77	Weiland	1,10.50
	78	dito	2,56.70
	79	dito	0,91.10
	80	dito	1,35.20
	81	zand	0,14.80
	82	Bouwland	6,64.60

⁸⁰ B.R.E.: Bunder of hectare, Roede of are, Ellen

	83	Zand	0,03.20
	84	Heide	2,06.90
	85	Akkermaals- bosch	0,04.60
	86	Weiland bij huis	0,53.90
	87	Bouwland	0,57.40
	88	Schuur	0,00.88
	89	Zand	0,17.10
	90	Tuin	0,03.20
	91	Huis en Erf	0,15.70
	92	Zand ⁸¹	0,37.00
	95	Bouwland, een gedeelte	0,39.50
	278	Hooijland	3,88.50
	279	Kolk	0,03.00
	280	dito	0,04.20
	281	dito	0,07.00
	282	Rijkswaard, een gedeelte	0,00.00
	403	Dijk-weiland, in vruchtgebruik, gedeeltelijk	0,00.00

Te zamen groot 27,46.00

Deze bouwhof is nog voor den tijd van 3 jaren in huur bij de Erven W. Festen voor eene jaarlijksche som van F 550.

De koper is Willem Vink, meester schrijnwerker in Nijmegen. De boerderij is nog 3 jaar verhuurd aan de Erven Festen. Ze vertrekken in 1856. De volgende bewoners zijn het Nederlands Hervormd⁸² echtpaar Bernardus Vink en Antje de Hartog.

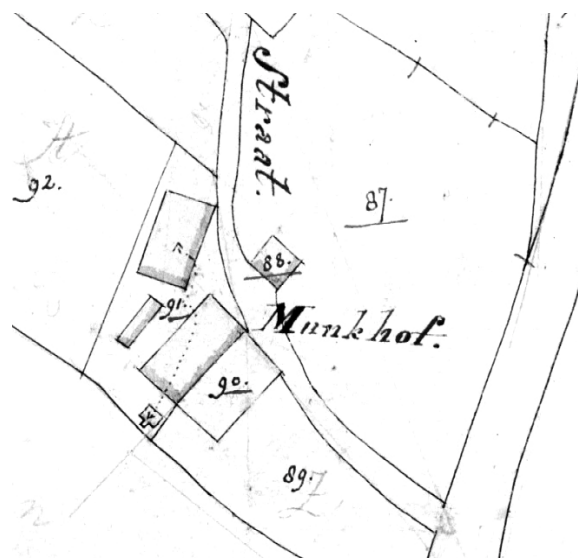
Eigenaren en bewoners na ca. 1830

Rond 1830 werd in Nederland begonnen met het systematisch in kaart brengen en beschrijven van het onroerend goed. Dat danken we aan de Franse overheersing van

⁸¹ Heide volgens kadastragegevens

⁸² Het kan geen toeval zijn dat in 1856 de Sleeburg ook wordt bewoond door een NH gezin

die tijd. Behalve met het kadaster, werd in dezelfde tijd begonnen met het bevolkingsregister. Deze gegevens zijn gelukkig niet verloren gegaan.

*De Munnikhof volgens het minuutplan van 1820
Huis, schuur, bakhuis en varkenskot nr. 91;
Schuur nr. 88; Tuin nr. 90.
Ijkelaarstraat van rechtsonder naar rechtsboven.
De Hamelbergstraat, van rechtsonder naar
linksboven, loopt over het erf.*

Willem Festen

Willem Festen (1758-1830), zoon van Fest Jansen, was pachter van Munter van Doorn. Hij was getrouwd met Leonarda Driessen (overl. 1815). Er werden 11 kinderen geboren tussen 1781 en 1808⁸³. Als in 1830 het bevolkingsregister wordt aangelegd woont weduwnaar Willem Festen met 6 kinderen en enkele meiden en knechten op de Munnikhof. De andere kinderen zijn al het huis uit.

Martinus, Sophia en Petronella Festen

Na het overlijden in 1830 van Willem Festen blijven 3 ongetrouwde kinderen op de boerderij achter. Martinus (1801-1872), Sophia (1791-1858) en Petronella (1799-1858). Voor kortere of langere tijd wonen er ook boerenknechten uit Wijchen, Middelaar, Herpen, Oploo en Overasselt.

⁸³ <http://www.bets-festen.nl/>

In 1852 wordt de Munnikhof door Munter van Doorn verkocht aan Willem Vink. Volgens de koopvoorwaarden mogen de pachters nog 3 jaren blijven. In mei 1856 vertrekken broer en zussen Festen.

Bernardus Vink

Op 10 juni 1856 verhuist de Nederlands Hervormde Bernardus Vink (geb. 1827) naar de Munnikhof. Hij is een maand eerder in Hemmen bij Valburg getrouwd met Anna Maria (Antje) de Hartog (1836-1878). Zijn

vader heeft de Munnikhof gekocht en verbouwd tot T-boerderij.

In het gezin worden 10 kinderen geboren. Hun eerste kind, Aagje van 1857, gaat dood als ze 5 jaar is. Na Aagje volgen nog Hendrik in 1859, Willem in 1861, Metje in 1863, Aagje in 1865, Johanna Antonia in 1867, Maria in 1871, Louise Cristina in 1872, Gerrit in 1875 en Bernarda Aaltje op 1 april 1878. De moeder sterft enkele weken later op 25 april.

In 1879 verlaat Bernardus met zijn kinderen de Munnikhof om naar Bemmelen te verhuizen.

	NAAM.	VOORNAMEN.	BEROEP.	WOONPLAATS.	ART. [X]
EIGENAAR	Vink	Willem	M. Schrijver	Nijmegen	ART. 258
VRUCHTGEBRUIKER					EIGENAAR:

Kadasterlegger eigenaar nr. 258, Willem Vink, Meester schrijver, Nijmegen

VIII 1879 Einde protestants bezit van de Munnikhof

Jacobus Jacobs

	NAAM.	VOORNAMEN.	BEROEP.	WOONPLAATS.	ART. No. 86.
EIGENAAR	Jacobs	Jacobus	Landbouwer	Malden	ART. 629
VRUCHTGEBRUIKER, ERFPACHTER, OF REGT VAN OPSTAL					

Kadasterlegger eigenaar nr. 629, Jacobus Jacobs

Op 24 mei 1879 betreft weduwnaar Jacobus (Jöbke) Jacobs (1824-1889) met 5 kinderen de Munnikhof. Op 27 september volgen nog 2 kinderen. Hij is de eerste generatie Jacobs op de Munnikhof. Hij is geboren in Wijchen en getrouwd in Malden met Gerarda (Grada) Janssen waar alle kinderen zijn geboren en zijn vrouw in 1878 is overleden. De 6 kinderen en hun geboortjaar zijn:

Johannes 1855, Maria 1858, Peter 1861, Elisabeth 1863, Gerardus 1867 en Martinus 1870.

In de 80-er jaren verlaten de kinderen achtereenvolgens het ouderlijk huis. Ze vertrekken naar Mook, Cuijk en Bemmelen. Martinus en Peter gaan inwonen als knecht op de Hooge Hof. Het bevolkingsregister

vermeldt ook ene Johanna Martens uit Mook met de aanduiding huisvrouw. Vader Jacobus overlijdt op 25 april 1889. Zoon Johannes keert dan terug op de Munnikhof.

Johannes Jacobs

Johannes (Jan van Jöbke) (1855-1929) is in 1886 in Overasselt getrouwd met Ardina Peters (1860-1936) (geb. Nederasselt). Hun eerste kind Jacobus (Koos) is geboren in Mook in 1886. Op de Munnikhof volgen nog Gerardus in 1890, Johan in 1894 en Lambertus Gerardus in 1903. In 1896 is er een doodgeboren kind. De meid Johanna Martens en de knecht Arnoldus Nikkels wonen in. Ze worden opgevolgd door Theodora Poelen, Antonia de Haan uit Groesbeek en Theodora Maria van Heinsbergen uit Mook.

Vader Johannes overlijdt op 11 maart 1929. Zijn weduwe blijft achter met de zonen Johan en Lambertus Gerardus (Bertus). Grad begint later een boerderij met transportbedrijf aan de Garstkampsestraat. Bertus verhuist naar Zeeland. Johan blijft op de Munnikhof. Nadat hij eerst ca. 10 jaren in Escharen heeft gewoond, begint Koos ca. 1930 een stukje verderop een nieuwe boerderij aan de Hamelbergsestraat. De grond van de Munnikhof wordt verdeeld tussen Koos en Johan.

Johan

Johan (1894-1954) trouwt met Jacomina Antonia van Dreumel (1904-1998) geboren in Hatert. Zij wonen samen met zijn moeder op de Munnikhof en krijgen hun eerste kind Joannes Theodorus (Jan) in 1931 gevolgd door Truus in 1932 (overleden 1968), Thé in 1934 (overleden 1998), Ardi in 1935 en Mientje (May, Wilhelmina) in 1949 (Brügen, D). Jan blijft op de Munnikhof.

Johan Jacobs en Jacomina van Dreumel ca. 1935

*Jan 2de klas en Truus 1ste klas
Petrus Canisius school, Overasselt 1939*

Jan

In 1968 trouwt Jan met Theodora Maria (Door) van Lubeek (1925-2004) uit Hernen.

Echtpaar Jan en Door 28 juni 1968

Jan Jacobs, bewoner Munnikhof 2011

De nu 80-jarige Jan is gestopt met het boerenbedrijf. De Munnikhof is vandaag ca. 6,5 ha groot.

Met dank aan:

- Rien van den Brand (Venraij), kenner van Graefenthal
- Jan, Ardie en Henri Jacobs (Overasselt), familie Jacobs, eigenaar Munnikhof
- Wim Kattenberg (Wijchen), kenner van Maas en Waal
- Wim Kuijpers (Overasselt), kenner historie Overasselt
- Harrie Siebers (Nijmegen), handschriftdeskundige
- Bert (Kleve), kenner Tijnsboek Eva van Wachtendonck
- Jan Willemsen (Malden), kenner van graafschap en hertogdom Gelre
- Leo Zillessen (Groesbeek), kenner van het adellijke geslacht van Groesbeek

IX Bibliografie

André van Zuijlen: *Scriptie "De Toponymie van de Drie Gelderse Plaatsen Driel, Gendt en Overasselt"* (1963)

Register op de Leenaktenboeken van het Vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen naar het oorspronkelijke handschrift. Uitgegeven door: Mr. J.J.S. Baron Sloet en Dr. J. van Veen. Tweede Stuk Het Kwartier van Nijmegen. Arnhem, S. Gouda Quint. 1924

Kroniek van Nederland. Aart Aarsbergen et al. Agon Elsevier, ISBN 90-10-059324. 1987

Das Cistercienserinnen-Kloster Grafenthal oder Vallis comitis zu Asperden im Kreise Kleve. Robert Scholten. Verlag des Historischen Vereins für Geldern und Umgegend, Geldern 1984. ISBN 3-921760-12-7

De Provincie Gelderland. Het Kwartier van Nijmegen. Onderdeel III: Het Rijk van Nijmegen, Westelijk Gedeelte. A.G. Schulte. Staatsuitgeverij, Den Haag 1982

Les Biens Hollandais de l'Abbaye de Saint-Valery-sur-la-Mer. Le Prieuré d'Overasselt. Documents inédits. Par M. le Docteur Eugène Lomier. Bulletin Trimestriel de la Société des Antiquaires de Picardie. Anne 1935, 3e semestre. P. 153-210

De geschiedenis van de kloostergoederen van St. Walrick te Overasselt. Deel I Van de vroegste tijden tot aan de Reformatie. D. Teunissen. Numaga, jaargang 24, nr. 2, p. 33-50, juni 1977

De geschiedenis van de kloostergoederen van St. Walrick te Overasselt. Deel II Vanaf de Reformatie tot in recente tijd. D. Teunissen. Numaga, jaargang 24, nr. 3, p. 73-94, september 1977

Geschiedenis van de Maasdorpen Overasselt, Nederasselt, Balgoij-keent. Historische Werkgroep: Gerard Rooijackers, Wim Kuijpers, André van Zuijlen en Gerard Broens, 1978

Een eeuwfeest rond Sint Antonius Abt. Overasselt en Nederasselt 1891-1991. Historische Werkgroep Overasselt-Nederasselt. Redactie: W. Kuijpers en A. Coppens-Baeten. ISBN 90-9004-438-8. 1991.

Geschiedenis en repertorium van het geslacht Van Groesbeeck. L.G.M. Zillessen, 2009

In de buurt van Nijmegen. (De landen tussen Maas en Waal). J. Craandijk. De aarde en haar Volken, Jaargang 37, p. 105-128, 1901

Histoire de Saint-Valery. Monographies des villes et villages de France. L'abbé Caron, 1996.
Heruitgave van eerste uitgave in 1893. ISBN 2-84178-075-9

Oorspronkelijk aanwijzende tafel (OAT) der kadastrale gemeente Overasselt (ca. 1835). 757
Gemeente Overasselt 1699-1980, nr. 5275

Suppletoire aanwijzende tafel (SAT) der kadastrale gemeente Overasselt (ca. 1840). 757
Gemeente Overasselt 1699-1980, nr. 5276

Perceelsgewijze kadastrale leggers van de kadastrale gemeente Overasselt, 1881-1965. 757
Gemeente Overasselt, nrs. 5277, 5278 en 5279

600 jaar geschiedenis en repertorium van het geslacht Van Groesbeeck in het gebied van oud
Gelre, Limburg en het voormalige Prinsbisdom Luik. L.G.M. Zillessen, Groesbeeck-de Horst 2009

Het land tussen Maas en Waal. J.H. Manders, 1982. Zutphen. Terra. ISBN 90-62-55-0967

De historie van het land tussen Maas en Waal. H. van Heiningen. Zaltbommel. Europese
Bibliotheek, 1965

Van Heerlijkheid tot Landsheerlijkheid. Prof. Dr. W. Jappe Alberts. Van Gorcum - Assen 1978.
ISBN 90-232-1579-6

Erwerbspolitik und Güterbesitz des Klosters Graefenthal im Mittelalter. Bert Thissen. In:
Graefenthal. Ein Kloster der Zisterzienserinnen am Niederrhein. Red.: Kristin Dohmen und Ulrike
Heckner, 2008. Arbeitsheft der rheinischen Denkmalpflege 72. ISBN 978-3-88462-274-2

Geschiedenis van het Bisdom 'S Hertogenbosch. L.H.C. Schutjes. Deel V. 1870

De reformatie der geestelijke en kerkelijke goederen in Gelderland, in het bijzonder in het Kwartier van Nijmegen. A.J. Maris. 's-Gravenhage, Drukkerij "De Residentie", 1939

Gelre, Vereeniging tot beoefening van Geldersche Geschiedenis, Oudheidkunde en Recht. Bijdragen en Mededeelingen deel VII 1904. Jaarverslag der Provinciale Geldersche Archeologische Commissie over 1903.

Colofon:

Dit bulletin is een uitgave van de Werkgroep
Historie Worsum, opgericht in 2004.

www.erfgoedheumen.nl

www.overasseltpromotions.nl

www.dorpsplatformoverasselt.nl

Leden: Hennie Arts, Piet Arts,
Piet van Casteren, Grad Gerrits,
Harrie Joosten, Ton van Raaij, Piet van
Zuijlen, Sjef Klabbers

Correspondentie:

Harrie Joosten

Worsumseweg 3

6611 KT Overasselt

T 024-6221644

E harrie.f.p.joosten@freeler.nl